



# **Vammaisen lapsen henkilökohtainen apu**

Laki-ilta 3.11.2021

Lakimiehet Tanja Salisma ja Saara Kokko

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry



# Esityksen rakenne

- Henkilökohtainen apu YK:n vammaissopimuksessa
- Henkilökohtainen apu vammaispalvelulaissa: tausta ja nykytila
- Vammaisen lapsen oikeus henkilökohtaiseen apuun mm. oikeuskäytännön valossa
- Henkilökohtainen apu uudistuvassa vammaispalvelulaissa



# Henkilökohtainen apu YK:n vammaissopimuksessa

- Vammaissopimus 19 b) art.: vammaisten henkilöiden saatavissa on oltava elämistä ja osallisuutta yhteisössä tukevia palveluita, kuten henkilökohtaista apua
    - 19 artiklaa koskeva YK:n vammaiskomitean yleiskommentti nro 5 käsittelee tarkemmin henkilökohtaista apua: sen mukaan mm. määräysvaltaa henkilökohtaisessa avussa voi käyttää tuetun päätöksenteon avulla
- Yleiskommentti ja vammaissopimuksen keskeiset periaatteet, kuten yhdenvertaisuus ja osallisuus, huomioiden henkilökohtaista apua tulisi järjestää yhdenvertaisesti kaikille sitä tarvitseville vammaisille henkilöille



# Henkilökohtainen apu vammaispalvelulaissa

- Henkilökohtainen apu tuli subjektiiviseksi oikeudeksi vammaispalvelulakiin v. 2009
  - Siihen sisällytettiin väliaikaiseksi ratkaisuksi ajateltu voimavararajaus, jota lainsäädännön uudistamista valmistellut ns. Valas-työryhmä yksimielisesti ehdottikin loppuraportissaan v. 2015 poistettavaksi laista
- Aluksi erityisesti kehitysvammaisilla ja vastaavaa tukea tarvitsevilla ihmisillä oli suuria vaikeuksia saada palvelua → erit. KHO:n oikeuskäytäntö paransi vähitellen tilannetta
- Viime vuosina erityistä huolta on herättänyt lasten henkilökohtaisen avun tilanne: alaikäisten avun käyttäjien määrä ei juuri ole lisääntynyt, toisin kuin muissa ikäryhmissä
- Ongelmia myös mm. rajanvedossa muiden lakien mukaiseen apuun (esim. opetuslainsäädäntö) sekä asumispalveluihin: Onko asumisyksikössä asuvalla oikeus henkilökohtaiseen apuun (ml. avun käyttö omassa kodissa) ja millainen oikeus on saada asumisen tuki järjestetyksi omaan itse valittuun kotiin max. 24/7 henkilökohtaisella avulla



# Mitä henkilökohtainen apu on?

- Toisen ihmisen antamaa apua tavanomaiseen elämään liittyvissä toiminnoissa, jotka henkilö tekisi itse, mutta joista hän ei vammaan tai sairauden vuoksi selviä
- Henkilö saa itse päättää, mitä avustajan kanssa haluaa tehdä ja miten toimitaan
  - Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa henkilöä toteuttamaan omia valintojaan (VPL 8 c § 2 mom.)



# Kenelle palvelu on tarkoitettu?

- Henkilökohtainen apu on vammaispalvelulain mukainen maksuton palvelu vammaispalvelulain 8 c §:ssä määritellyin tavoin vaikeavammaisille ihmisille
  - Kriteerinä vammasta tai sairaudesta johtuva välttämätön ja toistuva avuntarve eri toiminnoissa kotona ja kodin ulkopuolella
  - Ei sidottu diagnoosiin, vaan esim. lievästi kehitysvammainen henkilö on oikeutettu henkilökohtaiseen apuun, kun hän täyttää laissa mainitut avun myöntämisedellytykset
- Edellytyksenä on, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa
- Myöntämisedellytysten täytyessä apua on saatava asumismuodosta riippumatta (pl. laitoshoido)
  - Myös asumisyksikössä asuvalla henkilöllä on oikeus apuun, kun hänellä on VPL 8 c §:ssä tarkoitettuja välttämättömiä avuntarpeita
  - Myös sijaishuollossa olevalla lapsella on oikeus tarpeen mukaisiin vammaispalveluihin



# Milloin henkilökohtaista apua ei voi saada?

- **Henkilö on laitoshoidossa**
  - Kunnalla ei erityistä velvollisuutta henkilökohtaisen avun järjestämiseen, jos vaikeavammaisen henkilön riittävää huolenpitoa ei voida turvata avohuollon toimenpitein (VPL 8 § 2 mom.)
- **Henkilöllä ei ole voimavaroja määritellä avun sisältöä ja toteutustapaa (VPL 8 c § 2 mom.)**
  - Eli, jos avun ja avustamisen tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan, tulisi siihen vastata muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla (HE 166/2008 vp)
- **Avun tarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista (VPL 8 c § 3 mom.)**



# Mihin henkilökohtaista apua voi saada?

- Päivittäisiin toimiin (tarpeen mukaan),
  - työhön ja opiskeluun (tarpeen mukaan),
  - harrastuksiin,
  - yhteiskunnallinen osallistumiseen sekä
  - sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämiseen
- Vapaa-ajan toimiin (3 alinta) apua tulee myöntää vähintään 30 h/kk, ellei pienempi määrä riitä vastaamaan henkilön tarpeisiin

(VPL 8 c § 1 mom.)





# Esimerkkejä:

- Harrastukset ym. vapaa-aika: apua sekä nykyisiin harrastuksiin ja muihin vapaa-ajan tekemisiin että uusien asioiden kokeilemiseen ihmisen omien toiveiden mukaisesti
- ”Tavanomainen elämä”: myös esim. tavanomaisiksi katsottavat matkat
- Oikeus apuun silloin, kun sitä tarvitaan, ml. iltaisin/öisin ja viikonloppuisin



# Henkilökohtaisen avun järjestämistavat

- Henkilökohtaista apua voidaan järjestää työnantajamallilla, palvelusetelillä tai palvelumallilla eli oma tuotantona tai ostopalveluna (VPL 8 d §); mahdollista myös yhdistellä näitä
  - Oltava käytössä työnantajamallin lisäksi jokin muu järjestämistapa
- Järjestämistapaa valittaessa on otettava huomioon vammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan
  - Henkilökohtaisen avun tarve ja toteutus esiin palvelusuunnitelmaa laadittaessa tai päivitettäessä
  - Asia on SHL:n ja AsiakasL:n mukaisesti käsiteltävä ja ratkaistava asiakkaan etu ensisijaisesti huomioiden
  - Huoltajien näkemysten huomiointi
  - Läheinen voi toimia avustajana vain, kun se on erityisen painavasta syystä vammaisen lapsen edun mukaista (esim. kommunikaatiohaasteet, vaikeudet löytää ulkopuolista avustajaa)



# Vammaisen lapsen oikeus henkilökohtaiseen apuun

- Edellytyksenä, että lapsi on VPL 8 c §:ssä tarkoitetulla tavalla vaikeavammaisen, eikä ole laitoshoidon tarpeessa, ja hänellä on voimavaroja määritellä avun sisältö
- Lapsi ei pysty vammansa vuoksi tekemään ilman apua asioita, joita vammattomat ikätoverit tekevät yleensä jo itse/itsenäisesti (normaalisuusperiaate), ts. ”lapsi ei ole vanhempien välittömän ja jatkuvan valvonnan ja hoivan tarpeessa, vaan voi itse ainakin osittain vaikuttaa ja tehdä päätöksiä toiminnastaan” (STM:n Kuntainfo 4/2009)
  - Avun saamiselle ei ole ikärajaa, joten jo alle kouluikäisellä lapsella voi olla oikeus apuun → yksilöllinen arviointi; esim. kaverisynttärit, vain lapsille tarkoitetut harrastusryhmät...
  - Vrt. vanhemmuuteen normaalisti kuuluva hoiva, huolenpito ja valvonta; esim. läksyjen teossa auttaminen
  - KHO: merkitystä lapsen/nuoren oikeudelle itsenäistyä



# Oikeuskäytäntöä lapsen oikeudesta henkilökohtaiseen apuun

- **Voimavaraedellytystä ei tule asettaa liian korkealle**
  - Avun hakijan ei tarvitse ilmaista itseään puheella, puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät, esim. toimiminen, elehdintä, ilmeet, tulee ottaa huomioon ja kommunikaatioon ja itsensä ilmaisemiseen tulee saada tukea ja apua (mm. KHO 12.8.2011 T 2122 ja Turun hallinto-oikeus 12.5.2010 10/0409/2).
  - Korkein hallinto-oikeus totesi erikseen ratkaisussaan (KHO 6.9.2011 T 2510), että nuorta oli pidettävä sellaisena vammaispalvelulain tarkoittamana henkilönä, jolla oli voimavaroja määritellä tarvitsemansa henkilökohtaisen avun sisältö ja toteutustapa, eikä asian arvioinnissa tullut antaa merkitystä sille, kykeneekö nuori toimimaan avustajansa työnantajana tai -johtajana.



# Oikeuskäytäntöä lapsen oikeudesta henkilökohtaiseen apuun

- **Hoidon, hoivan ja valvonnan tarve ei ole este palvelun myöntämiselle**
  - Henkilökohtainen apu voi sisältää myös hoitoa, hoivaa tai valvontaa (KHO 24.10.2013 T 3354) tai niiden kaltaista apua, kuten ohjausta, kunhan avun tarve ei koostu pääosin tällaisista avun tarpeista (Helsingin hallinto-oikeuden päätös H23/2020 ja myös esim. KHO 2012:36 ja KHO:2019:87).
  - Myöskään haastava käyttäytyminen ei ole ehdoton este henkilökohtaisen avun myöntämiselle.
  - Silloin kun vammaisen lapsen avun tarve perustuu pääosin esimerkiksi lapsen valvonnan tarpeeseen, henkilökohtaista apua ei kuitenkaan tarvitse myöntää (KHO 2020:40 sekä äänestysratkaisu KHO 2021:59, jossa oli kyse KHO:n päätöksen antamishetkellä 12-vuotiaan ja tekemistoiveitaan kommunikoidaan kykenevän lapsen vapaa-ajan avusta).



# Oikeuskäytäntöä lapsen oikeudesta henkilökohtaiseen apuun

- **KHO on oikeuskäytännössään antanut merkitystä myös seuraaville seikoille määrittäessään lapsen oikeutta henkilökohtaiseen apuun**
  - Iän myötä lisääntyvä tarve itsenäistymiseen (KHO:2019:87)
  - Normaalisuusperiaate: henkilökohtaista apua myönnettävä, kun lapsi ei vamman tai sairauden aiheuttaman toimintarajoitteen vuoksi kykene ilman apua tekemään asioita, joita vastaavan ikäiset lapset yleensä tekevät (KHO 12.8.2011 T 2122)
  - Henkilökohtaisen avun perustavoite avustettavan henkilön itsenäisyyden ja riippumattomuuden lisäämisessä: palvelumuoto soveltuu hyvin avuntarpeisiin esim. harrastuksissa (KHO 11.9.2018 T 4132)



# Yhteenvedtoa voimavaraedellytyksen soveltamisesta lasten kohdalla

- Voimavaraedellytys voi estää erityisesti pienimpien tai vaikeimmin vammaisten lasten ja nuorten henkilökohtaisen avun saamisen:
  - Jos henkilö ei kykene millään tavalla etukäteen itse ilmaisemaan avun sisältöä, eli mitä hän haluaisi avustajan kanssa tehdä, tai
  - Avun tarve perustuu pääosin hoivaan, hoitoon ja valvontaan
- Oikeuskäytännössä (ks. esim. Vammaispalveluiden käsikirjasta) voimavarakynnys on asetettu melko matalalle:
  - Tekemistoiveiden ilmaisuun ei tarvitse olla puhetta, ja siihen saa tarvita tukea (esim. kuvat, viittomat, eleet, etukäteen videointi)
  - Henkilö voi avustamista toteuttaessa tarvita runsaastikin hoitoa, hoivaa, valvontaa ja/tai ohjausta, kunhan avun tarve perustuu pääosin johonkin muuhun (esim. oma toive tietystä tekemisestä)
  - Uusimmat lasta koskevat vuosikirjapäätökset, joissa kynnys on ollut jonkun verran korkeammalla, ovat alttiita kritiikille.
- Huom: Jos voimavaroja ei ole, palvelutarpeeseen tulee kuitenkin vastata jollain muulla sopivalla ja henkilön edun mukaisella palvelulla (esim. tukihenkilö)



# Henkilökohtainen apu uudistuvassa vammaispalvelulaissa (luonnos 10/2021)

- Palvelun myöntämisen edellytyksenä
  - Vammasta johtuva välttämätön ja toistuva tarve toisen henkilön antamalle avulle
    - 1) Päivittäisissä toimissa
    - 2) Työssä tai opiskelussa
    - 3) Vuorovaikutuksessa, vapaa-ajan toiminnassa tai yhteiskunnallisessa osallistumisessa
  - Henkilö kykenee itsenäisesti tai tuettuna ilmaisemaan tahtonsa avun sisällöstä
    - Voimavaraedellytys tällä tietoa jäämässä lakiin, mutta luonnosteltua sanamuotoa voidaan pitää nyt voimassa olevan VPL:n muotoilua lievempänä.
    - Kaikki nykyinen KHO:n henkilökohtaista apua koskeva oikeuskäytäntö ei todennäköisesti olisi jatkossa enää sovellettavissa (?).
- Palvelun määrän osalta säädettäisiin kuten nykyisin
- Hyvinvointialueilla tulisi lain mukaan olla käytössä kaikki henkilökohtaisen avun toteuttamistavat (työnantajamalli, palvelusetelimalli, oma tai ostopalvelu)
- Lakiin on suunnitteilla myös erityisen tuen palvelu, jonka kautta voimavararajauksen vuoksi henkilökohtaisen avun ulkopuolelle jäävät vammaiset henkilöt voisivat saada ammattilaisen antamaa tukea kodin ulkopuoliseen osallistumiseen
- Entä asuminen omaan kotiin saatavalla henkilökohtaisella avulla?





# Lisätietoa ja neuvontaa henkilökohtaisesta avusta

- Vammaispalvelujen käsikirja:
  - [Henkilökohtainen apu](#)
  - [Oikeuskäytäntöä henkilökohtaisesta avusta](#)
- [Assistentti.info](#)
- Tukiliiton [Tuki ja neuvot -sivut](#):
  - [Henkilökohtainen apu](#)
  - [Vammaisen lapsen oikeudet](#)
  - [Lakimies vastaa -teksti kehitysvammaisen lapsen oikeudesta henkilökohtaiseen apuun](#)
  - [YK:n vammaissopimus](#)
- [Ohje lapsen henkilökohtaisesta avusta](#) (laatineet Vammaisfoorumi, Kuntaliitto ja Assistentti.info)
- Neuvontaa mm. [Tukiliiton lakineuvonnasta](#), Assistentti.infon neuvonnasta ja työnantajamallin osalta [HetaHelpistä](#)



# Kiitos!

[lakineuvonta@tukiliitto.fi](mailto:lakineuvonta@tukiliitto.fi)